

FÖLDRAJZ

Célok és feladatok

A tantárgy megismerteti a tanulókkal az ember életteréül szolgáló Földet, a földrajzi környezet természeti és társadalmi-gazdasági jellemzőit. A 7–8. évfolyam tantervi előzményeire építve elősegíti, hogy a tanulók megértsék a természet és a társadalom fő sajátosságait, jelenségeit és folyamatait. Bemutatja azok kölcsönhatásait, egymásra hatásuk tér- és időbeli rendjét, következményeit.

Célja, hogy a tanulók tudják értelmezni, munkájukban és mindennapi életükben alkalmazni az élettelen és az élő természet folyamatainak, fejlődésének társadalomra gyakorolt hatásait, azok időbeli változásait. Lássák, hogy a társadalom működése hogyan hat vissza a földrajzi környezetre. Segíti a tanulókat abban, hogy a természeti-társadalmi folyamatokat összefüggéseikben értelmezzék. Tudjanak általánosítani és szintetizálni, lássák a földrajzi-környezeti jelenségek és főbb folyamatok helyét a földi rendszerben. A természet és a társadalom kölcsönhatásainak, összefüggéseinek megismerése nyomán fejlődjön ki a tanulók környezettudatos gondolkodása.

A tantárgy tudatosítja a tanulókat, hogy a Föld egységes rendszer, amelyben az ember természeti és társadalmi lényként él. Megmutatja, hogy az ember társadalmi-gazdasági tevékenysége során jelentősen átalakította és ma is alakítja környezetét. Ez pedig tudatos környezeti magatartást, az erőforrások ésszerű, megtervezett felhasználását kívánja. Világossá teszi a tanulók számára, hogy a társadalmi-gazdasági és a környezeti problémák megoldása a tudomány és a technika, a gazdasági és a politikai tényezők összehangolását, nemzetközi összefogását igényli.

A tantárgy oktatásának célja, hogy a tanulók el tudják helyezni Magyarországot és Európát a világ társadalmi-gazdasági folyamataiban, kialakuljon bennük a nemzeti és az európai identitástudat. A tantárgy oktatása elő kívánja segíteni a különböző társadalmi csoportok, nemzetiségek, népek életformája, kultúrája, értékei iránti érdeklődés és tisztelet kialakulását. Hozzá kíván járulni a földrajzi-környezeti gondolkodásmód és a történeti földrajzi szemlélet kialakulásához. A földrajzoktatás célja továbbá, hogy felismertesse a földrajzi helyzet összetevőinek változó megítélését a politikai és gazdaságföldrajzi térszerkezet átalakulása során. megismertesse az egyre növekvő társadalmi igények kielégítéséért folyó termelőtevékenységet, és annak eltérő vonásait, teljesítményeit a Föld különböző térségeiben. Megértesse a társadalmi-gazdasági életben jelen lévő többirányú, kölcsönös függőséget, a termelés és a fogyasztás viszonyát, növekedésük korlátait és következményeit, ezzel együtt a Föld globális problémáit. Kifejlessze a tanulókat az aktív részvétel készségét közösségük, régiójuk, országuk problémáinak megoldásában. Megalapozza a rövid és hosszútávon érvényesülő gazdaságosság mérlegelésével a választott szakterületen a felelős, környezetkímélő munkavégzést.

A földrajz tantárgy tananyaga komplex és több szempontból is szemléletformáló, hiszen a földrajzi-környezeti jelenségeket, folyamatokat összefüggéseikben vizsgálja, a természettudományok, a társadalomtudományok, valamint az egyéb környezettudományok szempontjai szerint. Tananyaga az életkori sajátosságoknak megfelelően az általános természeti és társadalmi-gazdasági folyamatok térbeli és időbeli változásainak vizsgálatával, az összefüggések és a kölcsönhatások feltárásával valósítja meg szemléletformáló szerepét.

A szakközépiskolai földrajzoktatás felkészíti a tanulókat az általános műveltségről számot adó tantárgyi érettségi vizsga sikeres teljesítésére, valamint a szakirányú felsőfokú tanulmányokra. Komplex ismeretanyaga révén segíti pályaeorientációjukat, a szakképzésbe való bekapcsolódásukat. A változások iránti fogékonyságuk fejlesztésével folyamatos önképzésre, helytállásra ösztönzi őket. Hozzájárul ahhoz, hogy az iskolából kilépő diákok képesek legyenek felelős döntéshozatalra állampolgári szerepük gyakorlása során.

Fejlesztési követelmények

A tananyag feldolgozása során tartalmi szempontból el kell érni, hogy a tanulók ismerjék a földi képződményeket, a természeti és a társadalmi jelenségeket, folyamatokat és összefüggéseket. Az általános természeti és az általános társadalomföldrajzi témakörök áttekintésekor alkalmazzák regionális földrajzi ismereteiket. Értsék a természeti feltételek és a társadalmi-gazdasági jellemzők közötti kapcsolatokat a földrajzi övezetekben, övekben és területeken, valamint a régiókban. Ismerjék fel a helyi, a regionális és a globális történések összefüggéseit, különböző szintű következményeit. Értsék meg, hogy a természet egységes egész, a Föld egységes rendszer, amelyben az ember természeti és társadalmi lényként él. A földi rendszer működését károsan befolyásoló társadalmi és egyéni cselekedetek visszahatnak az ember életére, végső soron saját létét veszélyeztetve.

A középfokú földrajztanítás során el kell érni, hogy a tanulók önállóan tudják elemezni, értelmezni a természetföldrajzi és a társadalmi-gazdasági történéseket. Elsősorban arra kell törekedni, hogy a tanulók rendszerben gondolkodjanak, fogalmaik köre bővüljön, és szintetizálják korábbi ismereteiket, biztosan tájékozódjanak a Földön lezajló folyamatokban térben és időben egyaránt. Legyenek képesek a Földön kialakult természeti és társadalmi kölcsönhatások, valamint a környezetben zajló változások érzékelésére, értékelésére és indoklására. Rendelkezzenek valós képzetekkel a környezeti elemek méreteiről, a számszerűen kifejezhető adatok és az időbeli változások nagyságrendjéről. Ennek érdekében el kell érni, hogy képesek legyenek különböző földrajzi adatsorok és mutatószámok alapján a tendenciák megfogalmazására. A múlt és a jelen földrajzi folyamatainak ismeretében legyen elképzelésük a Föld, az emberiség és az ország társadalmi-gazdasági és környezeti jövőjéről, alakuljon ki reális alapokon nyugvó jövőképük. A földrajzi tanulmányok befejezésekor biztonsággal tudjanak eligazodni a természeti és a társadalmi-gazdasági környezetben. Használják fel földrajzi ismereteiket a mindennapi élet szempontjából fontos döntések meghozatalakor. Alkalmazzák a más tantárgyakban megszerzett ismereteiket a természeti és társadalmi-gazdasági jelenségek, folyamatok értelmezéséhez. Alakuljon ki bennük az igény arra, hogy későbbi életük folyamán önállóan tovább gyarapítsák földrajzi ismereteiket.

A középiskolában a tanulóknak képesnek kell lenniük együttműködni másokkal. Alkalmazzák a kommunikációs, a gondolkodási és a gyakorlati képességeket (adatok értelmezése és feldolgozása, problémák felismerése és megoldása, általános törvényszerűségek felismerése, ítéletalkotás). Legyenek képesek a speciális információhordozók (tematikus és különböző méretarányú térképek, szak- és ismeretterjesztő irodalom, folyóiratok, statisztikai kiadványok, lexikonok, almanachok, CD-ROM, internet, kiállítások, filmek) használatára. Tapasztalataikat, véleményüket szabatosan fogalmazzák meg. Ki kell alakulni bennük az érvelésen alapuló egészséges vitakészségnek. A földrajzórák is járuljanak hozzá ahhoz, hogy jártasságot szerezzenek az ember és a környezet szempontjából egyaránt előnyös döntéshozatalban, az alternatív megoldások keresésében.

Belépő tevékenységek

Tájékozódás az égbolton, a Naprendszer ábrázoló térképeken és a csillagterképeken. A zonalitással kapcsolatos tematikus térképek elemzése. Az övezet, az öv és a terület/vidék elhelyezése a kontúrtérképeken. Természetföldrajzi tényeket, társadalmi-gazdasági adatokat bemutató tematikus térképek, adatsorok és diagramok összehasonlító, logikai elemzése. Egyszerű térképi ábrázolások készítése tanári irányítással. Különböző típusú műholdfelvételek elemzése tanári útmutatással.

A Föld fő mozgástípusainak és azok következményeinek magyarázata különböző típusú ábrák és modellek segítségével. A nap- és a holdfogyatkozás kialakulásának, valamint a Hold fényváltozásának bemutatása önállóan készített vázlatrajz alapján. A kőzetlemez-mozgások magyarázata modell, folyamatábra és videofilmrészlet alapján. Ásvány- és kőzetvizsgálati gyakorlatok (felismerésük, rendszerezésük, előfordulásuk és felhasználhatóságuk). A világ népesedési folyamatainak jellemzése, bemutatása korfák és statisztikai adatok alapján.

Részletes földtörténeti időoszlop, táblázat készítése, a földtörténet fő eseményeinek időbeli ábrázolása. Helymeghatározási és időszámítási feladatok önálló megoldása. Hőmérsékleti adatok grafikus ábrázolása. A középhőmérséklet és a hőingadozás számítása, következtetések levonása az adatokból. Éghajlati diagramok felismerése, elemzése, kapcsolása különböző tájakhoz, példák keresése a térkép segítségével. A legfontosabb vízrajzi jellemzők számítása. Magyarázó rajz készítése ciklonról,

anticiklonról és időjárási frontokról. A légköri jelenségek felismerése, összehasonlítása időjárási térképeken. Légköri jelenségek felismerése műholdfelvételeken. Időjárás-jelentés értelmezése, egyszerű prognózis készítése adatok alapján. A vízállásjelentések értelmezése. Az egyes geoszférák szerkezeti felépítésének, természetföldrajzi jelenségeinek és folyamatainak bemutatása, értelmezése különböző típusú ábrák és modellek segítségével. Következtetés a földtani szerkezetre az ásványkincsek területi előfordulásából. Felszínfejlődési folyamatok és felszínformák felismerése képek és ábrák (pl. keresztshelvények, tömbshelvények és folyamatábrák) alapján. A településtípusok jellemző vonásainak bemutatása képek, térképek, alaprajzok, leírások alapján.

Mélységi adatok gyűjtése az atlasz térképei alapján, kapcsolat keresése a mért adatok helye és az óceáni medencék domborzata között. Adatok gyűjtése a levegő, a víz, a talajok szennyezettségéről, okairól és következményeiről. Leírások gyűjtése és elemzése földrengésekről, vulkánkitörésekről és azok következményeiről. Adatok gyűjtése, majd azok alapján véleményalkotás az emberi beavatkozások környezeti hatásairól. Aktuális cikkek csoportmunkában történő feldolgozása az egyes övezetek ökológiai problémáiról. Példák gyűjtése a természeti katasztrófákról, az elhárítás lehetőségeiről, a környezet fokozatos átalakításáról, a természeti feltételeknek a társadalmi-gazdasági életben betöltött szerepének átértékelődéséről. Példák gyűjtése az infrastruktúra kiépítettsége és a települések fejlődése közötti összefüggés bemutatására. A természeti adottságok és a településhálózat kialakulása, valamint a jellemző településtípusok közötti kapcsolat bemutatása különböző kontinensekről, területekről hozott példák alapján.

Tanulói kiselőadás a levegő, a vizek és a talaj főbb károsodási folyamatairól, és ezeknek a gazdálkodással való összefüggéseiről. Vita az éghajlatváltozások okairól és lehetséges következményeiről cikkek alapján.

A károsító tényezők földrajzi megjelenésének bemutatása tematikus térképek segítségével. A károsodás hátterének feltárása.

A gazdasági ágazatok szerepét, jelentőségét bemutató statisztikai adatok, diagramok összehasonlító elemzése.

Az egyes térségek, régiók világgazdasági szerepének összehasonlítása különböző statisztikai mutatók, tematikus térképek alapján. a régiók változó szerepének, jelentőségének magyarázata, az okok feltárása.

A globalizálódó világgazdaság jellemző vonásainak, aktuális eseményeinek, folyamatainak ismertetése cikkek, a médiában elhangzott hírek alapján.

Információk gyűjtése sajtóból, hírműsorokból a nemzetközi pénzügyi szervezetek szerepéről a különböző térségek társadalmi-gazdasági átalakulási folyamataiban.

Adatok gyűjtése az információs szolgáltatás szerepének jelentőségéről, rohamos fejlődéséről.

Sajtó- és tv-figyelő: aktualitások gyűjtése a regionális és a globális környezeti problémákról, a környezet állapotát veszélyeztető folyamatokról.

Példák gyűjtése a természeti környezet fokozatos átalakításáról, a különböző, az emberi tevékenység következtében károsodott tájak, térségek helyreállításáról. A helyreállítás nehézségeinek, problémáinak bemutatása.

Terméklisták összeállítása a különböző multinacionális cégek termékeiből. Az egyes termékek hazai fogyasztásban betöltött szerepének bemutatása.

Beszámoló (fogalmazás, esszé) készítése a szakmacsoportokhoz illeszkedő témákban. Véleményütköztetés a globalizálódó gazdasági folyamatok és a nemzeti gazdaságok érdekellentéteiről.

9. évfolyam

Fejlesztési feladatok

TÉMAKÖRÖK	TARTALMAK
Térképészeti ismeretek	A térképi ábrázolás módszerei, tematikus térképek.
Kozmikus környezetünk	A Naprendszer kialakulása, felépítése, elhelyezkedése a világegyetemben. A Föld a Naprendszerben. A Föld mozgásai és azok következményei. Tájékozódás a földrajzi térben és az időben. A napi és az évi időszámítás, a helyi- és a zónaidő számítása A mesterséges égitestek szerepe a Föld és a Naprendszer megismerésében. Az űrkutatás eredményeinek felhasználása a mindennapi életben, a gazdaságban.
A geoszférák földrajza	A Föld és a földi szférák kialakulása, fejlődése. Földünk gömbhéjas szerkezete és geofizikai jellemzői. A kőzet- burok felépítése. A lemeztektonika alapjai. A Föld nagyszerkezeti egységeinek kialakulása. A kőzetburokban lejátszódó folyamatok kísérőjelenségei és részfolyamatai: vulkánosság, földrengés, gyűrődés, vetődés. A földtani szerkezet és az ásványkincsek előfordulásának kapcsolata. Az ásványok és kőzetek keletkezése, tulajdonságaik, csoportosításuk. A légkör anyagi összetétele, szerkezete. Az időjárás-éghajlati elemek és változásai. A légkör alapfolyamatai: felmelegedés, csapadékképződés, légmozgások. Ciklonok, anticiklonok, időjárás frontok, az időjárás-változások hatása a mindennapi életre. Az általános légkörczés. A vízburok tagolódása, elhelyezkedése, víztípusai. Az óceánok és a tengerek földrajzi jellemzői. A tengervíz fizikai, kémiai tulajdonságai. A tengervíz mozgásai. Az óceánok és a tengerek jelentősége, természeti erőforrásai. A szárazföld vizei: a felszíni és a felszín alatti vizek típusai, kapcsolatuk, felhasználásuk. A szárazföldi jég. A vízgazdálkodás alapjai, árvízvédelem. A talaj kialakulása, összetétele és szerkezete. A Föld jellemző talajfajtái. A talajok ökológiai szerepe, hasznosítása. A belső és a külső erők szerepe a felszín fejlődésében. A jellegzetes felszínformák, kialakulásuk, átalakulásuk. Az éghajlatváltozás, a levegő, a talajok és a vizek szennyezése, a gazdasági tevékenységek környezetkárosító hatása.
A természetföldrajzi övezetesség	A szoláris és a valódi éghajlati övezetek, övek kialakulása, jellemzőik. A forró, a mérsékelt, a hideg övezet és tagolódásuk. Az élővilág, a talaj, a vízrajzi jellemzők, a felszínformálódás éghajlattól függő övezetessége. A hegyvidékek függőleges övezetessége. A függőleges és a vízszintes természetföldrajzi övezetesség kapcsolata.
A természetföldrajzi övezetesség hatása a társadalmi-gazdasági életre	A megújuló erőforrások és az élelmiszertermelés éghajlattól függő övezetessége. A népesség összetétele. A népesség eloszlásának területi különbségei. A népesség térbeli mozgásai. A népességváltozás mutatói. A települések területi elhelyezkedését meghatározó tényezők. A települések és a társadalmi-gazdasági folyamatok kölcsönhatásai. A településtípusok és jellemzőik. A települések szerepkörének, szerkezetének és hálózatának átalakulási folyamatai. A városodás és a városiasodás.
A világ változó társadalmi-gazdasági képe	A gazdasági ágazatok fő telepítő tényezői és azok jelentőségének változásai. A gazdasági szektorok jellemzői. A terciér és az információs szektor előretörése. A globalizáció, az integrálódás, a regionális kapcsolatok felértékelődése, a nemzeti gazdaságok önállósulási törekvései. A világgazdasági szerepkörök történeti és területi változása. A nemzetközi együttműködés, lehetőségei, a nemzetközi szervezetek szerepe a világ társadalmi-gazdasági életének alakításában. A piacgazdaság. A gazdasági ágazatok közötti területi együttműködés lehetőségei. A multinacionális vállalatok szerepe. A nemzetközi tőkeáramlás. Az adósságválság.
A világgazdaságban különböző szerepet betöltő régiók, országcsoportok és országok	Kialakulásuk és változó szerepük a világgazdaságban: Kelet- és Délkelet-Ázsia, Észak-Amerika, Európai Unió. Általános problémáik és eltérő fejlettségű csoportjaik, helyük és szerepük a világgazdaságban. Magyarország helye és szerepe a nemzetközi társadalmi-gazdasági folyamatokban. Az Unióhoz történő csatlakozás földrajzi alapjai. A gazdasági rendszerváltásból adódó sajátosságok. Hazánk szerepe a különböző regionális együttműködésekben.

A globális környezeti problémák földrajzi vonatkozásai	A demográfiai robbanás, az élelmezési válság, a nyersanyag- és energiaválság, az urbanizáció környezeti következményei. A különböző geoszférákat ért környezeti károsodások kölcsönhatásai. A regionális és a globális környezeti veszélyek összefüggései. A harmonikus és fenntartható fejlesztés elvei, a megvalósítás korlátai.
--	---

A tananyag feldolgozásához szükséges topográfiai fogalmak

A középfokú földrajzoktatás az általános iskolában megismert névanyag új szempontok szerinti feldolgozását és alkalmazását is szükségessé teszi.

Új topográfiai fogalmak

Aconcagua, Afrikai-lemez, Antarktisi-lemez, Atacama-sivatag, Ausztrál-Indiai-lemez, Azori-szigetek, Békás-szoros, Borneo, Csendes-óceáni-lemez, Dél-amerikai-lemez, Észak-amerikai-lemez, Eurázsiai-hegységrendszer, Eurázsiai-lemez, Fülöp-lemez, Gondwana, Grossglockner, Japán-árok, Kaledóniai-hegységrendszer, Krakatau, Laurázsia, Líbiai-sivatag, Mariana-árok, Mount St. Helens, Mt. Pelée, Namib-sivatag, Nasca-lemez, Olümposz, Pacifikus-hegységrendszer, Pangea, Popocatépetl, Szent Gotthárd-hágó, Takla-Makán, Teleki-vulkán, Turáni-alföld, Variszkuszi-hegységrendszer, Vereckei-hágó;

Arlói-tó, Bóden-tó, Brahmaputra, Csád-tó, Duna-delta, Erie-tó, Eufrátesz, Felső-tó, Genfi-tó, Gyilkos-tó, Hévízi-tó, Huron-tó, Holt-tenger, IJssel-tó, Ladoga-tó, La Plata, Lengyel-tóhátság, Mekong, Michigan-tó, Niagara-vízesés, Ontario-tó, szegedi Fehér-tó, Szelidi-tó, Szent Anna-tó, Watt-tenger;

Benguela-áramlás, Humbold-áramlás, Kuro-shio-áramlás, Oja-shio-áramlás;

Bratszk, Greenwich, Irkutszk, Karlovy Vary, Manaus, Monterrey, New Orleans, Vancouver.

Asszuáni Nagy-gát, Europoort, Randstad, Száhel-öv; Szilícium-völgy, Gibraltar;

Alpok-Adria Közösség, Kárpátok Eurorégió, Közel-Kelet

A továbbhaladás feltételei

A tanuló tudjon helymeghatározási és térképészeti számításokat végezni. Legyen képes egyszerű időszámítási és csillagászati földrajzi feladatokat megoldani. Tudja bemutatni a földi szférák szerkezetét, felépítését, legfontosabb folyamatait ábrák és modellek segítségével. Mutassa be az egyes szférák jellemző folyamatainak hatását a mindennapi életre. Ismertesse a földi szférákat veszélyeztető, környezetkárosító folyamatokat, tudjon azokra példákat mondani. Magyarázza meg példák alapján a természeti környezet és a társadalmi-gazdasági folyamatok közötti alapvető összefüggéseket.

A tanuló tudja jellemezni a gazdasági élet legfontosabb ágait, ágazatait, mutassa be szerepük, jelentőségük változását. Tudja értelmezni a világ különböző térségeiben megfigyelhető integrációs folyamatokat, a világgazdaságban betöltött szerepüket. Legyen képes bemutatni a világgazdasági pólusok helyét, szerepét a világ társadalmi-gazdasági rendszerében, kapcsolatukat a fejlődő világgal. Tudja elemezni különböző térképi információk felhasználásával az egyes térségek, gazdasági régiók történelmi és területi átrendeződését. Tematikus térképek segítségével tudja bemutatni a környezetkárosító tényezők földrajzi megjelenését. Következtessen ezekből a globális veszélyek kialakulására. Tudja példákkal alátámasztani a növekvő termelési és fogyasztási igények környezeti hatásait.